

AZ ELSŐ LÉPÉS.

Az egész napon át tartó vadászat alatt alaposan összefáztam. Nagybátyámmal reggel óta róttuk a lankás, hóborította dunántúli hal-mokat. Dermesztő hideg volt. A nyulak is egészen közlől kelttek: nem szívesen hagyták ott megmelegített vackukat. A béresgyerekek csak úgy görnyedeztek a vadász-zsákmány alatt.

Én már délfele szerettem volna abbahagyni a csavargást. Végre is reggel óta talpon lenni, nem enni meleget, csak hébe-hóba a hazulról hozott szalonnából falni valamit, nem inni, csak égető, tüzes pálinkát, — kicsit sok volt az én városi természetemnek. De éreztem, hogy nagybátyám jót nevetne elpuhultságomon, szinte erőszakoltam hát a vele versenyt-fáradást.

Alkonyodni kezdett. A hideg egyre csípősebb lett. Arcom bőrét mintha ezer finom tű szurdalta volna. Nagybátyám szájából végre elhangzott a megváltó szó:

— Elég volt! Gyerünk a szánkókhoz!

A fasorban két szánkó állott. Egy könnyebb minékünk, egy szekérformájú a béreseknek. Alaposan becsavargattuk magunkat lábzsákba, mibe, s aztán — a tüzes, pusztai paripák szinte röpítettek a kasznár-lakás felé.

Bátyám felesége, az egyszerű, jóságos Mari néni, elénk jött az ámbitusra.

— No, lelkem, nem fáztál-e meg? Nem is tudom, minek fásaszt agyon Jani bátyád. Nem vagy te hozzászokva, nem teneked való ez!

— Látja, Mari néni, egészen jól kibírtam.

Az ebédlőben, amely egyúttal nagybátyámnak dolgozószobául is szolgált, már terítve volt a vacsorához. Pattogott a tűz, s a falra aggatott vadászszerszámok, a nagy pipatórium, a dohányszag, a kényelmes, de kopott bőrdívány, mind-mind a vidéki gazdatiszti lakások hangulatát lehelte. Jani bácsiról tudtam, hogy maga válogatta össze szobája bútorait, és régieskedő konokságában nénémnek sok könyörgése ellenére is kályha helyett kandallót tétetett az egyik sarokba. Igazs, első pillantásra furesa volt, de aztán mégis valahogy belehangolódott a szoba milieujébe. Egy valami azonban továbbra is kirítt a vidéki lakások megszokott képéből. A nagy könyvszekrény, megrakva a sok forgatástól kopott kötésű klasszikusokkal: Homeros, Shakespeare, Arany János. Modern író, szinte tündetőleg egy sem.

Nagybátyám különben is rejtély volt számomra. Népes familiánkban állandóan a *különc* jelzővel illették, s amikor beszéltek róla, szavukban valami idegenkedés borzongott. Lehetetlen volt már gyerekeveimben is ki nem éreznem a célzásokból, hogy fiatalkorában valami nem emlegetni

való történt vele. De hogy mi, — eddig ki nem vehettem. Az is különös volt, hogy valaki a mi évszázados bihari családunkból ide Dunántúlra, egy másik világrészbe telepedjék átal.

A familiával különben ő sem érintkezett. Csak egy-két újévi, névnap-i köszöntés mutatta, hogy a vérbeli kötelék mégsem szakadt el egészen. Magam is már felnőtt ifjú voltam, amikor személyesen megismerkedtem vele. Nem sokkal Budapestre költözésem után, mikor a földművelésügyi minisztériumban állást kaptam, fölkeresett az öregúr. Valami ügyes-bajos dolga akadt, és az én gyorsító közbenjárásomat vette igénybe. Attól kezdve hivatalos ügyben többször feljött, s hozzám szállt, de két napnál tovább sohasem lehetett itt tartóztatni. Feltűnt nekem, hogy vidéki létere semmiféle mulatóhelyre nem kíváncsiskodott el, a színházaknak pedig még a tájkát is elkerülte.

Eleintén tartózkodónak, katonás természetűnek láttam. Barátságáról később sem igen lehetett szó, de a többszöri találkozás közben kissé összeszívesedtünk. Utolsó föntlételekor már éreztem, hogy meghívása nem pusztá formáság. Nekem a vadászat szenvedélyem volt, de meg kíváncsi is lettem familiánk különcét otthonában látni. Elhatároztam hát, hogy egypár napra lemegyek hozzájuk.

Nem bántam meg. Vidéki elzárkózottságában sokkal egységesebbnek, sokkal kevésbé furcsának tűnt fel előttem, mint mikor hébe-hóba a fővárosba ruccant. Budapesten szúrós és gonoszkodóan gáncsos volt, odahaza kedélyes és meleg. Egy-két jóízű mondása nyomban hangulatot teremtett, és minden apró megfigyelését humorával itatta át. Csak egyet nem tudtam hozzáilleszteni. A könyveit. S még kevésbé, hogy a régi írókat nem közönséges alapossággal ismerte. Shakespeare-ből egész jeleneteket tudott könyv nélkül, Danténak meg néha még sorait is magyarázatra szedte.

Intelligenciája és olvasottsága mellett valósággal kirívó ellentét volt Mari néninek szüklátóköri egyénisége. De ez a szellemi mésalliance is csak addig volt meghökkenítő, amíg együtt nem látta az ember őket. Bátyám olyan apáskodó gyöngédséggel, olyan megbocsátó humorral és olyan gyerekhez leszálló kedélyeskedéssel bánt vele, hogy minden pillanatban érzett: itt a férfinak éppen abban telik kedve, hogy ő az adó fél, aki bölcsesége telijéből tölt hitestársának.

Vacsorához ültünk. Jani bácsi megszólalt:

— No gyerek (meglett létemre is mindig csak gyereknek hívott), nem hittem, hogy így bírod a hideget, meg a fáradságot.

— Én is vidéki ember volnék, bátyám. Aztán meg a maga fajtája.

Jani bácsi egy pillanatra összerántotta a szemöldökét, de azután mosolyogni kezdett.

— No, ami a közös fajtánkat illeti, hát valahogy odahaza ne nagyon emlegesd. Még utóbb kitagadnának érte.

— Ugyan, ugyan bátyám! Hogy gondol ilyet!

— No, nem haragszom érte, de tudom, hogy téged is ellenem neveltek. Ne is tagadd!

— Hát egy kis idegenkedést — nem tagadom — éreztem bátyám iránt. De mióta megismertem, igazán nem értem, hogy mi lehet az, ami akárkit is Jani bácsi ellen hangol.

Mari néni egy sóhajtaást nyomott el, az öregúr meg egy percig csendben ült, de azután mélyen zengő hangján megszólalt:

— Nagy sora van annak! Majd egyszer!... De hát mért nem iszol? Ejnye, micsoda bihari vagy!

Azután másra fordult a szó. A muzsikáló óra ütni kezdett, majd meg rákezdte a Hunyadi-indulót. Csak ezt tudta, meg egy pattogós csárdást. Ezt váltogatta óránként, mint a jégen álló liba a lábát.

Jani bácsi a refrain-t vele dúdolta. Azt, hogy: *Él még a magyaroknak a nagy Istene!* Azután boldog emlékezéssel felsóhajtott:

— A *Hunyadi László!* Az volt a szép! Olyan opera sem terem ma-napság!

— Hát bátyám, járt valaha színházba?

A színház szóra Mari néni kényelmetlenül feszengeni kezdett. Jani bácsit is meghökkenettette a kérdésem, de azután csak ennyit felelt:

— Én is voltam fiatal. (Szünet.) A mai muzsikát nem szeretem. Okoskodás. A régi, az csupa szín és melegség volt. Akárcsak az irodalom is.

— Nono bátyám, ha ismerné az újakat, sok színt és érzést találna ott is.

Kicsit rekedten felelt:

— Nem akarom ismerni őket.

— Pedig kár, hogy bátyámnak finom érzéke és nagy olvasottsága csak a régiekre korlátozódik. Ilyen élénk szívvel és ilyen differenciált egyéniséggel bizonyosan rezonálna az újakra is.

— Tyű, de fene sok modern szó van a beszédedben, öcsém. Aztán meg valahogy azt ne hidd, hogy én differenciált egyéniség vagyok. Új fogalom ez nekem. Valami forradalmi felfogást szimmantok benne.

— Forradalmi felfogást?

Az öreg nem felelt, csak Mari nénin vettem észre megint valami nyugtalanzkodásfélét.

A vacsorának vége volt. A jóképű parasztszolgáló szedni kezdte az edényeket, bátyám meg felállt s a pipatóriumhoz lépett. Levette az egyik remekbe készült darabot.

— Te biztosan inkább cigarettázol. Mi? Én már csak a pipa mellett maradok. Láthatod, hogy mennyire nem vagyok differenciált egyéniség.

— A pipától még lehetne.

— Nem a' gyerek, nem a'. Én az embereket három osztályba sorolom: pipásokra, szivarosokra, meg cigarettázókra. Mingyárt tudom, ki micsodás lelki szabású, mihelyt látom, hogy mit füstöl.

Nevetve jegyeztem meg:

— Lelki szabású? Ez is új szó! Úgy látszik, az én hatásom. No, ha már eljött eléem bátyám a fele útig, én meg elmegyek a másik feléig. Kérek egy pipát.

Az öregúr kedélyesen fölnevetett, azután idenyújtotta az egyik öblöset. Török fej volt rá kifaragva.

— Derék gyerek vagy öcsém. Még utóbb is ember lesz belőled.

Rágyújtottunk, azután nagyot hallgattunk. Bátyám sűrűn töltögetett a poharamba. S az az evés utáni kényelmes, barátságos hangulat kezdett közénk telepedni, amit ez a vidékies szoba, a petróleumlámpa meleg

fénye még meghittebbé varázsolt. Minden idegszálam érezte, hogy ma végre megnyilatkozik előttem ez a különös kedély.

Jani bácsi egypárszor tempósan körülnézett, kettőt-hármat köhintett, azután odaszólt Mari néninek:

— Csukódnak a zsebórák, anyjuk!

A zsebórák nyilván szemeket jelentettek, s az egész szólás házastársi tolvajnyelven, úgy látszik, azt akarta mondani, hogy menj aludni, hagyj magunkra, férfiakat.

Igazán szólva, én nem vettem észre a néni álmodását. Inkább valami uraféltő nyugtalanság felhőzött rajta. De a jól nevelt asszonyok engedelmisségével, nyomban felkelt az asztaltól.

— Hát bizony, egész nap talpon lenni... Csak belefárad az ember. Megengedsz, úgy-e öcsém, hogy magatokra hagyjak?

Azzal búcsúzásul Jani bácsit homlokon csókolta. Elkapta a fülem, hogy közben odasugta:

— Csak aztán el ne ragadtassa magát, öregem.

Még kiszólt a konyhába, aztán a másik szobába távozott.

Az öregúr nagyot hallgatott, közben sűrűn pöfékelt. Nem tudtam, mi jobb most, kérdéssel jönni eléje, vagy hallgatni. Végre is a hallgatásra szántam magam, s egy ritmusban pöffentgettem vele.

Végre megszólalt Jani bácsi:

— Hát bizony — én is voltam fiatal. Régen volt. Te még a világon sem voltál.

Azután megint elhallgatott. Kis vártatva újra megszólalt:

— Hát eljöttél. Felkerestél. Szép tőled. Mari nénéd kivált nagyra veszi. Tudod, az asszonyfélenek jobban fáj, ha a familiában valami baj van.

Idejét éreztem a közbeszólásnak.

— Igaz! Az asszonymnak a család a mindene. Ennél nagyobb közösségbe nem is igen tud beleilleszkedni.

Jani bácsi hálával pillantott fel a pipájáról.

— Úgy látom, nem vagy híve a nőemancipációnak. Afféle modern bolondság is az!

Én ugyan nem erre gondoltam. Bennem egy-két modern írónak enerzált asszonymegvetése forrott. Ezt azonban bölcsen elhallgattam.

Az öregúr koccintott. Azután nagy lélekzettel szólt:

— Hát, ha többször is eljössz hozzánk, szívesen látunk.

— Köszönöm bátyám. Élek az engedelemmel.

Jani bácsi egy darabig még vonakodott, látszott, hogy birkózik magával, aztán hirtelen elhatározással, mint a hidegvízbe ugró, nehogy a további fontolgatásra időt adjon magának, belevágott:

— Nehogy azt hidd, hogy valami pizkosság miatt kerül a familiám, hát elmondom neked a feszültség okát.

— Ilyet ugyan sohasem képzeltem, de azért ha elmondja, nagyon megemberel vele bátyám.

— No, no! Pedig a család úgy viselkedik velem, mintha valami sikasztás, vagy hamis váltó moeskolná a fiatalságomat. Más az pedig, egészen más. Hallgasd meg.

Csupa fül lettem. Végre hát felpattan az eleddig zárt titok. S amikor nagybátyám beszélgetését hallgattam, nemcsak a történet érdekes-

sége, hanem az elmondás formája is megkapott. Jani bácsi kitűnő elbeszélő volt. Egy-egy szavával valósággal festett, s a vidéki uraknak időt nem kímélő tempósságával tartott szüneteket: önkénytelenül művészi ösztönnel éppen a legérdekesebb fordulatok előtt. Ilyenkor egy-egy pipa-pöffentés, egy-egy cikornyásabbra fújt füstkarika elevenítette meg az írásban bizonyosan jelezni fogott megszakító jeleket, vagy új fejezetkezdéseket. Most, amikor papirosra vetem nagybátyám szavait, érzem, milyen színehagyott mását adom ennek az eleven estének. Olyan ez, mint mikor a tudományos okoskodás fogalmakká szárítja az életnek illanó és ezer-ragyogású valóságát.

... Azt bizonyosan tudod, hogy árvagyerek voltam. Nagyszüleim neveltek. Csendben, elvonultan, istenfélelemben. Egy kis birtoka volt a nagyapámnak Biharban. Unokatestvéreim: az anyád, meg Andor bátyád, bent Váradon laktak.

En igazi pusztai gyerek voltam. Eleven, mint a csikó és erős, mint valami mézsáros. Úgy indultam, hogy afféle mindennapi gazdálkodó leszek, akinek a tanyáján, puskáján meg a kártyán kívül egyébre nincsen gondja. De egyszer — szerencsémre-e vagy szerencsétlenségemre — az öregapám valami kóbor piktort hozott a házhoz. Kikapott rajztanár volt. Olyan vadzeni-féle, aki pár hónapnál tovább sehol sem tud gyökeret verni. Az öregapám egy téltre hívta magához. Fessen le mindnyájunkat, engem meg tanítgasson a váradi gimnázium vizsgáira.

A piktör jól érezte magát nálunk és ami tőle hihetetlen volt, ott maradt két álló esztendeig. Festett és leckét magoltatott.

De nemcsak az iskolai dolgokra tanított. Régi szabású, régi ízlésű lelkes ember volt. Művészlelkének egész rajongását szerette volna belém önteni. Megtanított látni és élvezni. És nem volt meg benne a piktörök szokott egyoldalúsága sem. A költőket is nagyon szerette. Kalandos életpályáján volt ő színházi díszletfestő is. Színészekkel korhelykedett együtt, de belőlük is csak az ragadt rá, ami művészi érték volt. Szaválni tanított és sokszor egész scéákat játszott el Shakespeare-ből. Az ő szavai-ból ítélve a színész valami istenfi-féle volt, aki ambróziát harap és nek-tárból hörpent.

Öregapám eleinte megvetően legyintett ezekre a komédiázásokra. De amikor látta, hogy én is bátran és ügyesen mondom a verset, egy-egy vendégjárásakor kiállított a placra és mint valami családi büszkeséget produkáltatott az ismerősök előtt.

Mikor a második év végén a vizsga ideje eljött — hatodik gimnazista voltam akkor —, a piktörrel együtt beküldött Váradra. A vizsga sikerült, s ketten aznap este elmentünk a színházba. Emlékszem jól: *Romeo és Juliát* adták.

Csodálatos estém volt ez! A kopott díszletekben mintha az Ezer-egyéjszaka minden gyönyörúsége csillogott volna, s a színészek mind a művészet netovábbját jelentették nekem. Akkor úgy éreztem, hogy a színház a templomnál is szentebb hely, s a színészek valóban az emberiség jótévői. Különösen, aki Juliát játszotta, Zákányi Melinda kisasszony szédített el. Soha én olyan szépséget és olyan bájít addig nem képzeltem a világon.

Színház után hazamentünk a fogadóbeli szállásunkra. A piktör azonban nem vetközött le. Azt mondta, elmegy, van itt a társulatnál egypár

régi színészismerőse, velük tölti az estét. Lelkem mélyéig irigyeltem, hogy velük, a nagyokkal, együtt lehet, de még kérni sem mertem, hogy vigyen magával. Meg nem érdemelt gyönyörűség lett volna az!

Reggel, mikor felébredtem, az én nevelőm ágya még mindig üres volt. Vártam egy félórát, egy órát, — de nem jött. Már éppen felöltöztem, amikor a portás levelet hozott a szobába. Nekem volt címezve. Felbontom, — hát a csudálkozástól szinte elképedtem. Nevelőm érzékeny szavakkal búcsút mond mindnyájunknak. Szeretett bennünket, kivált engem, de nem tehet róla, régi kalandos ösztöne elkapta, a színésztársaság kettészakadt, egyik felével elmegy vándorolni.

A levél vétele után rohantam a színházhoz. Szégyen, de meg kell valani, nem a piktor után. Azt akartam megtudni, hogy az elmenő társaságban benne van-e Zákányi Melinda is. Amikor meghallottam, hogy marad, egész testemet valami langyos melegség járta át.

— Hála neked, istenem, — így legalább láthatom néha.

Mint kicserélt ember mentem haza öregapámékhoz. Mikor a levelet átadtam, az öregúr nagyot káromkodott, s mind azt hánytorgatta, hogy honnan kerít ő most már más nevelőt.

— Nem kell énnekem nevelő, nagypapa! — vágtam ki önérzettel. Csak itt legyenek a könyvek, tanulok én magamtól is.

— Ugyan szentem — szólt közbe az öreganyám —, gyerek vagy te még. Hogy tudnál te magad tanulni?

Bántott a gyerek megnevezés. Éreztem, hogy tegnap óta — Zákányi Melinda óta — nem vagyok az. Felszegtem a fejemet és büszkén feleltem:

— No, meglássák, magam is leteszem a vizsgát. Tegyenek próbát. Csak erre az esztendőre. Ha elbukom, egy év nem a világ.

Addig beszéltem, addig kötöttem az ebet a karóhoz, hogy végre is belegegyeztek.

Szörnyű ambícióval fogtam a tanuláshoz. Még nyáron megszereztem a könyveket, s nagy mohósággal ástam magamat beléjük. Más ilyenforma surján-legénykékről azt mondják, hogyha beháborodnak a szerelembe, feléje sem néznek a tanulásnak. Nekem a szerelem szárnyakat adott és erőt öntött belém. Csak egy vágy sarkalt. Méltónak lenni Zákányi Melindához.

Óh Melinda! Hogy kiszíneztetek én gyermekfantáziám minden tarkaságával. Ha költeményeket olvastam — pedig sokat olvastam —, a versek a feléd szálló érzelmeket ébresztették belőlem visszhangul. Ha drámát, akkor te voltál Ofélia, Desdemóna, Imogén és Tünde.

S ne hidd, hogy ennek a gyerekábrándozásnak a fenekén léhaság vagy aljasság lappangott! Inkább egész gyerekkori, vallásos módon nevelt kedélyem is belőle nyert sarkaló ösztönt. Tiszta akartam lenni és nemes. Szűz lélekkel rajongtam ideáloméért, akáresak imádoztukért a középkori lovagok.

Mondtam már, hogy sokat olvastam. De csak régi, patinás írók. Az újaktól, akik fejetetejére állítják a morált, akik a jónak és rossznak, a nemesnek és aljasnak határát össze-vissza zilálják, visszaborzadtam. Egész nevelésem lázongott ellenük, újraértékelní pedig — ugy-e, ez a ti új szavatok? — nem volt akaratom...

Bátyám a szokottnál is nagyobb szünetet tartott. Utolsó mondatát

nem a jóleső visszaemlékezés derűjével mondta el, hanem valami sivár komorsággal.

... Ebben az esztendőben egyszer-kétszer meglátogattak az unokatestvéreim. Anyád, meg a bátyja, Andor. A te anyád akkor a váradi Orsolya-szüzeknél nevelkedett, Andor meg főispáni titkár volt. Hetyke, afféle jósvádájú dzsentrigyerek, akitől a familia sokat várt. Valami Biharból szakadt minisztert is emlegettek, hogy a lányával félig-meddig mátkás.

Mi ritkán mentünk Váradra, így hát örültem a jövetelüknek. Reméltem, hogy a színház felől is hallok majd valamit.

Andort a legelső kedvező alkalommal félrevontam. Először közönyös dolgokról kérdezősködtem tőle, majd a színházra tereltem a beszédet. Megkérdeztem, miket adnak most, ki a váradiak kedvence.

Andor unottan felelgetett. Operetteket említett, meg holmi táncos bolondságot. Én arisztokratikus útalattal néztem le az effélet, de csak elhallgattam. Végül — miközben a szívem a torkomban dobogott — ideálomra tereltem a beszédet.

— Hát... hát.. Zákányi Melinda? Még Váradon van?

Andor nagy szemet meresztett. Unottsága eltűnt és nevetve a válamra csapott.

— Hát a te eszed is Melindán jár? Kölyök!... No persze, hogy Váradon van.

Ez az *is*, ez a *persze* meghökkentett. De kivált az a familiáris, az a pajtáskodó hangsúly, ahogy róla beszélt. Nem tudtam megfejteni az okát, de hihetetlenül kihozott a sodromból.

Végre eljött a vizsga ideje. Nagy szorongások közt, de azért némi öntudattal mentem Váradra. A próba kitűnően sikerült. Az öregszülők agyoncsókolgattak örömben. Nagypám így szólt:

— No, derék gyerek vagy! Mit kívánsz fiam? Megadom, csak módomban legyen.

Gondolkoztam. Először azt akartam kérni, hogy vigyen el a színházba. De ez csekély kérés volt. Különben is azon a pár estén Melinda nem szerepelt. Gondoltam hát egy merészet:

— Ha már jutalmazni akarnak, adjanak be jövőre a városba. Kosztba valakihez. Az érettségi előtti évemben, iskolába szeretnék járni.

Öreganyám a fejét csóválta. Öregapám összeráncolta a szemöldökét.

— Furcsa gyerek vagy te, Jani! Tavaly magad is tudtál boldogulni, most meg iskolába akarsz járni.

— Igaz, igaz, de ez az utolsó év!... Aztán meg az iskolában több könyvhöz juthatok. A gimnáziumnak nagy könyvtára van.

A színházat persze bölcsen elhallgattam.

Az öregúr homlokáról nem tűntek el a felhők. Látszott, hogy ígétét nem akarja megszegni, de nem szívesen ereszt el hazulról. Én azonban makacsul megmaradtam kérésem mellett.

Öreganyám szeme könnyekbe lábadt.

— Hát el akarsz bennünket hagyni, édes cseppem? Nem szeretsz már úgy, mint gyerekkorodban?

Magam is elérzékenyedtem, de azért nem tágítottam.

Végre is úgy lett, ahogyan kívántam. Beadtak kosztba valami tanító özvegyéhez, akit azután elláttak mindenféle jóval. Liszt, zsír, vaj, aprólék csak úgy ömlött hozzája hazulról.

Jól éreztem magam a városban. Ami zsebpénzem volt, mind a színházra költöttem. Persze csak olyankor mentem, amikor Melinda is játszott. Iskolából jövet, úgy déltájban a színészbejárónál ácsorogtam, és lestem a próbáról jövő színészeket. Ha sikerült elkapnom Melinda egy futó tekintetét, egész napom boldog volt. Végtelenül vágytam vele megismerkedni. Először azt gondoltam, hogy Andornak szólok, hátha van valami összeköttetése a színészekkel, de ő mostanában alig volt látható. Minden szabad idejét a fővárosban töltötte. Úgy hallottam, hogy a miniszter lányával karácsonyra volt kitűzve az esküvője.

Végre az alkalom kezemre játszott. Az özvegy tanítónénak, akinél kosztban voltam, akadt még egy kiadni való szobája. Egy segédszínész bérelte ki. Én tudtam, hogy csak holmi inaszerepeket játszik, de a színház levegőjét éreztem rajta, s ez elég volt nekem, hogy bámulattal tekintsek rá.

Hogyha olykor szóba állott velem, én szinte kitüntetésnek tartottam. Igyekeztem apró szívességekkel a kezére járni, de a kívánságomat nem mertem említeni.

Egy délután az utcán ő fogott el.

— Mondja, mester! (Mindenkít mesternek szólított!) Van-e kedve ma statisztálni? A Romeó megy, s éppen amikor én ügyelek, egy-két kóristánk — hogy az istennyila csapjon beléjük — megbetegedett. Nem lesz nehéz, majd én mondom, hogy mit csináljon. Még harminc krajcárt kap is érte.

Minden vér a szívem felé ömlött. Jegyem persze már volt az előadásra, de mi lesz ez ahhoz képest! A deszkákra lépni, annak a csodálatos világnak levegőjébe kerülni, és — és ott lehetni az ő közelében.

— Nos, akar, vagy nem akar? Mert énnekem még másfelé is kell szaladnom.

— Ó, hogyne, hogyne, a legnagyobb örömmel.

— Hát akkor legyen a színháznál este hat órakor. Keressen engem. A viszontlátásra!

Elrohant.

Én szórakozottan, az örömtől főbe ütve, szinte részegen botorkáltam az utcán. Ekkora boldogságot elképzelni sem tudtam.

Egyszer csak belém ütközik valaki és karon ragad. Andor volt.

— Szervusz öcskös! Már meg sem ismered az embert. Miféle tudós problémán rágódog, hogy úgy lehorgasztod a fejed?

Ha néha találkoztunk, Andor mindig a tudóskodásommal gúnyolt. Bosszantott, de most örültem, hogy akad valaki, akivel az én nagy boldogságomat azon melegében közölhetem.

Elmondtam, hogy föllépek. Egy pillanatra megütközött.

— A komédiáskodás nem méltó a mi familiánkhoz. Semmiesetre sem szabad tenned.

Kihívóan néztem rá. Már éppen a művészet magasztosságáról akartam szavalni, meg hogy füttyülök a familiára, amikor hirtelen nyájasra változott arccal így szólt:

— Különben... Tudja manó! Diák-stikli! Biztosan valami kóristalányra vetted a szemed, s a közelébe akarsz férközni? Mi?

Megvetéssel kezdtem tiltakozni, de Andor szelesen közbevágott:

— Nézd csak, ha már a dolog így van... Ejnye, látod, a jó sors

hozott az utamba... Add át ezt a levelet... Várj csak, szerepel máma Zákányi Melinda?

— Ó játssza Júliát, — vágtam rá sebesen.

— Nohát, add át neki! Már éppen úgyis keresni akartam valakit, aki elvigye... De rád inkább bízom!... Itt van! Ugy-e, átadod?

— Hát te... levelezésben vagy vele?

— No, tudod, csak úgy!... Valami hivatalos ügyben járt a főispáni hivatalban. Kért, hogy gyorsan intézzem el. Megírom benne, hogy minden rendben lesz. Ugy-e átadod?

— Ó, hogyne, hogyne. Biztos lehetsz.

— No, köszönöm. Szervusz.

Azzal elsietett.

En magamra maradván, áldottam a sorsot, hogy ennyire a kezemre jár. Csak egypár perce vált valósággá, hogy Melinda közelébe kerülhetek, most meg az, hogy van jogcímem megismerkedni véle.

Egy templom előtt mentem el. Betértem és hálát adtam az Istennek, hogy ilyen kegyes volt hozzám. Ekkora buzgósággal még sohasem imádkoztam.

Hogy mit csináltam azután, azt már nem tudom. Később, amikor a törvényszék előtt számot kellett adnom minden lépésemről, ezekre az órákra akkor sem emlékeztem. Csak annyit tudok, hogy már öt órakeres a színház előtt ácsorogtam. Eddig a színészbejáró mint valami kiválasztottak számára való hely, mint a mennyország kapuja szerepelt képzeletemben, — most bátran közeledtem felé és benyitottam. Csak a színházi portást találtam ott. Megmondtam, mi járatban vagyok. Azt telelte, jöjjenek egy óra múlva.

Lassan, izgatott várakozás közben eltelt valahogy ez az óra is. Dobogó szívvel mentem a szűk bejárón át a színpadra. Lábujjhegyen, kalaplevéve, áhítattal. A festett falak, a kulisszák fonákja nem zavartak. Mindent csodálatosnak és rejtelmesnek találtam. Valami magasztos érzéssel gondoltam rá, hogy erről a helyről zengenek Shakespeare, Molière, Katona igéi. A Romeó és Júlia első jelenetének díszletei már állottak, és én szorongó áhítattal jártam közöttük.

Egyszer csak jött az én pártfogóm, és vállamra ütött.

— No mester, már itt? Ez szép. Szeretem a pontosságot. Jöjjen öltözni.

Szótlatlanul követtem. Rám segítette a ruhákat, kipingált, rendbehozott. Közben magyarázatni kezdte, hogy mikor megy színpadra a tömeg. De én közbevágtam, hogy fölösleges. Tudom én a darabot majdnem könyv nélkül.

— Adta kölyke! Akkor majd súgni fogsz nekem!

Ezt egy dörgő hang mondta. Hátrafordultam és tisztelettel láttam elém meredni az öreg Capuletet.

— Be kellett ugranom! Alig nézhettem át a szerepemet. A súgót meg nehezen hallom. Hát lássuk csak, hogy is megy ott a negyedik felvonásban, amikor szidom Júliát?

El-elesukló hangon kezdtem el szavalni. Éreztem, hogy soha még ilyen rosszul nem deklamáltam. De az öreg Capulet vállamra ütött.

— Na, derék gyerek vagy. Nagyra nőjj, csak valahogy az ne jusson eszedbe, hogy színész légy.

Nekibátorodva feleltem:

— Minden vágyam, hogy valaha Shakespeare-t játszhassam.

Az öreg fanyarul nevetett:

— Tudod ecsém, a komédia mindenképen utálatos, de ha már színház, legalább operett legyen. Attól döglök a légy. Az kell a publikumnak. Hanem mostan sipirc innen, hogy magolom ezt a számárságot.

Szédelgő fejjel támolyogtam ki az öltözőből. Shakespeare-ről így beszélni! Egy rongyos operettet föléje helyezni ezeknek az isteni alkotásoknak!

Kinn a kulisszák között már nagy volt a jövés-menés. Leültem egy színpadi lócára és szomorúan bámultam magam elé. Fájdalmamban egy percre elfelejtettem Melindát is.

Egyszer csak nyílik a színészbejáró ajtaja és berobog rajta az igazgató.

— Itt van már Zákányi Melinda?

— Még nincs kérem alássan — felelte az ügyelő —, de a mamája az öltözőben van már, és előre elkészít mindent.

— Mondja meg annak a vén satrafának, hogy küldjön íziben a porontyáért, mert ha megint késünk miatta, hát kidobom. Intézze el a találkát máskor, ne az előadás előtt.

Kéket-zöldet láttam e szavak hallatára. Sohasem hittem, hogy a színpadon, a kulisszák mögött nem mindig a legemelkedettebb stílusú beszéd folyik. És Melinda —! és találka —! Igen, igen, hallottam már a színésznők furcsa életéről egy-egy célzást, — de Melindáról, egy Shakespeare-i hősnőről — soha! soha!... Ez kegyeletsértés! Ez szentségtörés! Én azt az igazgatót megpofozom!

Szerencsére az igazgató már valamerre elviharzott.

Ebben a percben lépett be maga Melinda. Fagy és tűz kavargott a szívem körül, — mert soha, soha ilyen szépnek még nem láttam. Elsuhanat előttem, bódító illatot szórva maga körül, s a kulisszákat megkerülve a női öltözőben eltűnt.

Igen, így suhan el a szépség, a boldogság is az ember előtt. Csak egyszer az életben, csak egy szempillantásra!...

A nyüzsgés egyre nagyobb lett. Színészek, tűzoltók, díszletezők szaladgáltak össze-vissza. Elöttem mindez valami határozatlan hangzavarba kavargott össze. Csupán arra emlékszem, hogy egyszerre csak a függöny mögül a zenekar játéka harsant fel — valami oda nem való, ostoba csinadratta —, azután éreztem, hogy az én színész barátom betol a színpadra, ... most, most szalad fel a függöny és kezdődik az előadás.

A két ellenséges ház szolgáinak verekedésén a karzat igen jól mulatott. Jelenésünknek vége lett, s mehettünk egyelőre — mint a mester mondta — a fenébe!

Odakünn seppөгő, halk hangon megint nagy veszekedés folyt. Az igazgató ismét azt hajtogatta: kidobom, kidobom!

Már megrettentem, hogy megint Melindáról van szó. Kezem ökölbe szorult és már kibazsintottam az igazgató orra és szája közötti helyet, hogy oda irányozzam az ütésemet. Szerencsére megtudtam, hogy másvalakiről van szó. Romeó és Lőrinc barát az öltözőben kártyáztak, Romeónak nyomban jelenete következett, s alig akarta a játszmát abbahagyni. Az egész társaság már tükön ült miatta.

...Édes öcsém, nem törődöm veled, hiszed-e, nem-e, de én erre elzokogtam magam. Romeó, aki jelenése előtt kártyázik. Hát micsoda világ ez! Hát itt nemcsak a díszletek, hanem az erkölcsök is fonákok?! Ebben a könnyemben fiatal lelkesedésem világát temettem.

Romeó kezéből a kellő pillanatban kikapták a kártyát, és valósággal belökték a színpadra. Még egy Nyomorult gazembereket sziszeggett vissza, azután mintha semmimem történt volna, szavalta mondókáját Ben-voliónak.

De engem a színpadról kizengő, olyan jól ismert sorok nem tudtak többet föllekesíteni. Ó, ezek a gyönyörű szavak, amiket könyv nélkül tudtam:

Oh gyűlölködő

Szerelem és szerelmes gyűlölet!
Te minden, semmiből teremtve, te
Könnyelmű bűkór, zord hivalkodás,
Bájalakok formátlan zűrzarvarja,
Ólompehely te, fényes füst, fagyos tűz,
Beteg egészség, éber álom, és
Minden, mi nem az, a mi! Ily szerelmet
Érzek, s hogy érzem: azt se szeretem!

Ó hányszor szavaltam ezeket Shakespeare-rajongásom tüzeiben egykor. Most úgy hatottak rám, mintha egy férjnek a felesége temetésekor nászindulót játszanának.

— De milyen bolond is vagyok — erőlködtem magamat megnyugtattani. — Hát hiszen hanyag, haszontalan ember mindenhol akad. Egy színész — csak egy színész. De itt van még maga Melinda, olyan, mint aminőnek a költő képzelte Júliát, Desdemonát, Cordéliát.

Öltözője felé leskelődtem, és zajtalan lépésekkel az ajtó felé mentem. Egyszer csak nyílik, én ijedten behúnyom a szememet, — de amikor fölnyitom, nem Melindát látom magam előtt, hanem az anyját.

Kiéltarcú, vizslató tekintetű nőszemély volt. Mostani eszemmel már tipikus kerítőasszonynak látom. De akkor egy tiszteletreméltó matrónát sejtettem benne. Hogyne, hiszen az ő anyja.

Milyen jó volna beszédbe elegyedni vele. Igen, igen, előbb övele, csak aztán Melindával, hogy szokjam kissé az őt környező atmoszférához. Hopp! alkalom is van, itt az unokabátyám levele. Talán átadnám neki, megkérném, vigye be, s akkor, — igen, akkor majd Melinda is behív magához.

Közeledtem az öregasszonyhoz.

— Jó estét kívánok.

— Szervusz, — mondta foghegyről. (Ó, ez a bizalmasság!) Mondd csak, hol van az a gazember direktor?

— Nem tudom, kérem alássan, előbb a férfiöltözőben láttam. Ne tessék most velem beszélni, nagyon haragszik.

— Úgy? Nagyon haragszik? Még ő haragszik? — mondta magát felfúva és mórirkálva az asszony. — Majd ellátom én a baját! Ő akarja kilökní az én lányomat? He? No csak azt próbálja, hiszen akkor koldusbotra jut. Vajjon kinek a kedvéért járnak a férfiak ebbe a rongyos hodályba, ha nem a Zákányi Melindáért? He?! Hiszen a leányom csak egyet int, hát két hónapig feléje sem néz az egész tisztikar, meg az egész vármegyei dzsentrí-népség ennek a majomszínháznak!

Nagyot nyeltem és meredt szemmel tekintettem az öregasszonyra. Tréfál vagy megőrült? De most már hamar magamhoz tértem és a szerelmes ember lázas kíváncsiságával szóttem a beszédet tovább.

— Szentjóby János vagyok. Szentjóby Andornak az unokatestvére.

Az öregasszony végigmért, azután a szavamra csattant:

— Annak a nyomorult házasságzédelgőnek? Annak a himpellér asszonybolondítónak? Annak a házasságígérő monoklis majomnak?

A rokoni szolidaritás egy percre elkapott és emelt hangon mondtam:

— Kérem, az én bátyám tisztességes ember!

Sziszegve kárpált tovább az asszony:

— Majd mit mondok! Tisztességes?! Két álló esztendeig hitegeti a lányomat, s azután a faképnél hagyja egy málészájú fruskáért? Miniszter ide, miniszter oda, füttyülök rá. Az én lányom mellől elhessegette a leggazdagabb barátokat. Hát ez tisztesség? He? Talán most is valami célja van, hogy magát ideküldte? Mi? Menjen innen, öcsém, amíg szépen van! ...

Azzal elsuhogott a férfi-öltöző felé.

Felkorbácsolt indulattal maradtam magamra.

— Házasság! ... Gazdag barátok! ... Andor és Melinda! ... Katonatiszt rajongók!

Zúgott a fejem. Azt hittem, elájulok.

Taps riasztott fel gondolataimból. Az első színnek vége volt. Nagy gyorsasággal díszletezték Capuleték szobáját. Most jön Júlia jelenete az anyjával és dajkájával. Most... most... mindjárt jön... előttem megy el Melinda.

Erre a gondolatra azonban valami fájdalmas érzés nyilalt a szívembe. Gyanú fojtogatott és a féltékenység kínozta.

— Tudnom kell mindent! Látnom kell világosan! Felbontom a levelét! Ebből megtudok mindent!

Most már tisztesség ide, tisztesség oda, nem volt előttem szent a levéltitok. Lázas gyorsasággal szakítottam fel a borítékot és cikázva futottam végig a sorokon:

„Egyetlen drágaságom! Bizonyosan tudod már, hogy megnősülök. Bocsáss meg nekem és sajnálj érte. Nem szerelemből teszem. Muszáj. Az egész familia rám tekint, és tőlem várja, hogy emeljem föl újra a régi tekintélyébe. Tudod: miniszter lánya, nagy összeköttetés. De azért nem felejtetek el. E házasság révén fölkerülök Pestre, be a belügybe, ott sokat tehetek érted. Fölhozlak a fővárosba, elhelyezlek valamelyik nagy színházban, és — az enyém lesz ott is, akkor is. Kérlek, drágám, hogy mindezeket megbeszéljük, gyere el ma este a Hunyadi-kávéház szeparéjába, azután pedig feljössz az én kis legénylakásomba... Ha tudnád, hogy minden bútordarab mennyire szomorkodik utánad. Ugy-e nem haragszol, úgy-e eljössz a te rossz, de hű
Andorodhoz.

U. i.: Csatolva ezer puszi és két darab tízforintos.“

A két darab papírpénz csakugyan ott volt a borítékban.

A levél elolvasása után valami dermedtség, valami tette képtelenség szállott meg, úgy éreztem magam, mint ahogy a villámsújtott ember érezheti magát. De ez csak pillanatokig tartott. Azután vak és féktelen düh száguldott rajtam végig. Összeomlott bennem mindaz, ami eddig az én rajongó, fiatal lelkenek erkölcsi erőt adott. Nem érdemes élni, nincs

a világon szép, magasztos semmi! Meghalt az ideál! Ki ölte meg? Andor? Ej dehogyan Andor! Tőle nem is vártam egyebet. Ismertem: léha, üres fickó volt. Megölték a színészek, a színpad és megölte... igen... igen... ő. Melinda! Ebben a pillanatban úgy gyűlöltem, mintahogy eleddig szerettem.

— Gyilkos, gyilkos nő! — suttogtam magamban, és fejemet az egyik díszlet fájához nyomkodtam.

A „gyilkos“ szót először gépiesen ismételtem, majd értelmét is kezdem hámozgatni. Egyszer csak, hirtelen, egy pillanat — rögeszmés makacságú kristályosodási pontot adott alaktalan háborgásaimnak.

— Igen, gyilkosok!... Ti megöltétek bennem mindazt, ami szent volt, ami emelt, ... de visszafizetem... most majd én is... bosszút állok rajtatok.

Lihegve rohantam az öltözőnk felé. Civilruhámban — gyerekes nagy-képűségéből — mindig tartogattam egy forgópisztolyt. Hatlövetű, ócska szerszám volt, de sohasem mondott csütörtököt. Most kiszakítottam zsebemből és rohantam vissza a színpadra.

Ott láttam már Melindát is. Szép volt, mint egy angyal.

Láttára a vak düh még kétségbeesettebben tombolt bennem. Szépségének, színlelt szendességének és utálatos életének ellentéte őrzöngővé lázasztott. Nem igaz, hogy a gyilkosok nem tudják, mit cselekszenek. A kétségbeesett tett pillanatában a legnagyobb világosság derül reájuk és tiszta tudatossággal nyomják meg a ravaszt.

Felugrottam egy színpadi karosszékre, hogy jobban tudjak célozni. Háttal álltak felém, senki sem látott. Most! Most csengetnek, most mindjárt kezdődik a jelenés, az igazgató már tuszkolja őket a rivalda elé, húzátok fel a függönyt, most... most...

Melinda egy sikoltással összeomlott.

Jól emlékezem. A függönyt már éppen felrántották, a sikítást a közönség is jól hallotta. Azután nagy szaladgálás, össze-vissza ordítózás, a publikum azt hitte, hogy tűz ütött ki és egymás hegyén-hátán tolongott kifelé. A függönyt csak egy negyedóra múlva jutott eszébe valakinek leereszteni.

En, amint Melindát összeesni láttam, valami tomboló örömet éreztem, de azután a nagy rémület rám is átragadt, és mielőtt még elfoghatlak volna, ájultan estem le a székről.

... A rendőrségi szobában ocsudtam fel. Kihallgattak. Semmit sem tagadtam. Azután megkérdeztem, hogy meghalt-e Melinda. Megtudtam, hogy csak a nyakizmait érte a golyó. Föl fog gyógyulni, de merév nyaka miatt soha többet színésznő nem lehet.

Most már nem haragudtam reá. Örültem, hogy életben maradt, örültem, hogy mégsem lettem gyilkos.

Azután kocsiba tettek és a megyeházba szállítottak. Nem mondom el azt a sok zaklatást, amiben részem volt. Túrtem keményen, szórtlanul. Csak az fáj, hogy nagyszüleimnek bánatot okoztam. Szegény öregek! Szemüfényét a börtönben tudni, törvényszék előtt látni!

Hát még a familia! Bezzeg az volt ám felfordulva. A nagy botrány, a kellemetlen levélnek nyilvános felolvasása egyszerre elfújta mindazokat a nagyratörő reményeket, amelyeknek megvalósítója Andor lett volna. A miniszter lánya visszaküldte a jeggyűrűt és Andor tovább is vidéken maradt.

Engem, mint kiskorút, hathónapi vizsgálati fogság után, szabadon engedtek. Hazamenet öreganyámat halálos betegen találtam, a nagy izgalom ágynak vetette, s nem is kelt fel többet. Öregapám meg esőndes szemrehányással egyre azt hajtogatta:

— Csalódtam benned! Csalódtam benned!

Persze közben az iskolából is kicsaptak, s az egész atyafiság úgy viselkedett velem szemben, mintha mindnyájuknak gyilkosa lettem volna. Végre anyádnak — az Isten áldja meg érte! — jutott eszébe, hogy tenni kellene értem valamit, mert másképen elzüllok.

Hát végül tettek is. Elhoztak ide, jó messzire tőlük, ide a Dunántúlra, gazdatiszt mellé segédnek. Meghagyták, hogy ne ismerjem, ne is zaklassam őket sem kéréssel, sem köszönettel. Magad láthatod, hogy megfeleltem a kívánságuknak. Sohasem léptem át egyikük küszöbét sem, s te vagy az első, aki közülük átlépted az enyémet...

Az öregúr elhallgatott. Magam is elmélázva bámultam a parazsak közé és sokáig nem tudtam szóra nyílni. Végre mégis én szakítottam meg a csendet.

— Hát ez bizony megrendítő eset, bátyám. De bocsásson meg, hogy bizalmaskodom, egyet mégsem értek. Megengedi, hogy kíváncsiskodjam?

— Meg én, öcsém, legföljebb nem felelek rá.

— Hát azt még csak értem, hogy a familiával végkép leszámolt, de mért számolt le az egész élettel? Mért temetkezett ide, az istenhátamögé, hiszen bátyámnak a maga tanultságával más életsora is lehetett volna. Csak nem ennek a gyerekkori botlásnak a tudata akasztotta meg?

Az öregúr gyorsan szívogatta a pipáját. Látszott, hogy kérdéssel az elevenére tapintottam.

— Büntudat, ... büntudat! — motyogta. — A lelkiismeretemmel könnyen kiegyeztem volna. Hiszen Melindát egypár ezer forinttal kibékítette a nagyapám. S aztán, hogy a színpadot ott kellett hagynia, az sem neki, sem a színpadnak nem volt olyan érzékeny veszteség. Hanem...

— Hanem? — kérdeztem feszülten.

— Hanem hát... Én azzal a lövéssel a magam jövőjén ejtettem halálos sebet. Mert ládd, öcsém, nemcsak az derült ki azon az estén, hogy a komédiások léha, haszontalan népség, hogy Melinda kacér, céda nő, hanem egyéb is.

— Egyéb is? Micsoda?

Az öregúr a tűzbe meredt és egy életvallomás fölszakadó erejével töredevezve folytatta:

— Hát az, hogy én magam sem vagyok életrevaló. Nézd öcsém... más gyerekeknek is vannak eszményei. Csalódik, megsiratja őket, de... de nem gyilkol miattuk. Nem háborítja fel annyira, hogy minden tettereje nyomban megrokkanjon. Engem az élet brutális valósága úgy lökött akkor mellbe, hogy ma sem merek szembeszállani vele.

— Hogyan, hát... hát hiszen azóta csak változott bátyám?

— Nem én, öcsém, nem én! Hiszen éppen itt van a bökkenő. Maradtam az, aki voltam. Gyerek. Mert az, hogy elzárom magam, hogy gúnyolódok fölöttetek, az csak a... igen... a gyávaságnak egy fajtája. Sem hozzá nem tudtam törődni az életnek eszménytípró valóságához, sem a harcot nem tudtam fölvenni vele. Én egy pisztolylövést tettem feléje és azzal — befejeztem. Én már ott benn, a fogházban éreztem, hogy ha ki-

szabadulok, az élet minden érintése éppen úgy fog fájni, mint akkor... azon a színházi estén. Én ma sem akarom látni a nagy, nyüzsgő, forradalmas életet, úgy, ahogyan van. Békét akarok, mert nem bírnám a harcot. Itt vannak a könyveim! Csak azokon keresztül látom a világot. Úgy jártam, mint egy segédtisztem tíz évvel ezelőtt. Jól tudott úszni, többször kijött hát velem a Dunára fürdeni. Hogy, hogy nem, egyszer még a sekély vízben váratlanul egy gödörbe botlott, a víz összezapott a feje fölött, hirtelen megrettenésében elfelejtette a tempókat, úgy húztam ki a segítségül jött molnárlegényekkel együtt. Azóta sem mer szabad vízbe menni. Így jártam én is. Az én első lépésem a visszatántorodás volt. Azóta csak a parton érzem jól magamat.

Megrendülve, fájdalmasan néztem az öregre. Most már bizalmasan folytatta:

— Lásd, itt van a feleségem! Egyszerű, derék asszony, de a felét sem érti annak, amit én beszélek. Nem azt olvassa, amit én. Sokszor magányosan is érzem magamat mellette, de hát azt hiszed, kibírtam volna egy önálló, afféle egyéniség-asszony közellétét? Azt hiszed, nem okozott volna nekem álmatlan éjszakákat, hogy vajjon a feleségem mit gondol, minő lelki összetételű, szeret-e még mindig, nem gondol-e más férfira, nem hívja-e az élet? Hát öcsém, Mari nénéd mellett nyugodtan alszom, ő nem ad nekem problémákat, nem zavar, őt nem hívja az élet.

Azzal felállott, kezét rázott velem, s kissé megilletődött hangon mondta:

— Jó éjszakát!

Szikoray Sándor.